

РОЛЬ РАД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У МІСЦЕВІЙ ДЕМОКРАТІЇ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

У тезах досліджуються механізми забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) органами місцевого самоврядування в Україні. Внаслідок збройного конфлікту на ході країни та анексії Криму, кількість ВПО значно зросла, що створює серйозні виклики для держави та суспільства. Автор аналізує правову базу, яка регулює права ВПО, включаючи Конституцію України, Закони «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та «Про місцеве самоврядування в Україні», а також міжнародні нормативні акти. Розглядається практичний механізм забезпечення прав ВПО через Ради внутрішньо переміщених осіб. Акцентується увага на необхідності посилення правового захисту ВПО та розробки довгострокових стратегій для забезпечення їхніх прав та свобод.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, захист прав, механізм забезпечення прав, органи місцевого самоврядування, Україна, правова база, Ради внутрішньо переміщених осіб.

У 2014 році майже 300 тисяч українців мусили покинути свої домівки після вторгнення Росії до Криму й частини Донецької та Луганської областей. Після початку повномасштабної російсько-української війни кількість вимушених переселенок і переселенців стрімко зросла. За даними Міністерства соціальної політики, станом на початок 2025 року в Україні zareestrovano понад 4,6 млн внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) [1].

У нових громадах ВПО можуть стикатися з низкою викликів. Серед основних переселенських potreb – доступ до житла та медичних послуг, можливості працевлаштування й соціальна інтеграція. Стабілізувати життя ВПО на новому місці та сприяти створенню належних умов для реалізації їхнього потенціалу в громаді покликані Ради ВПО.

Ради ВПО – це консультативно-дорадчий, репрезентативний і посередницький орган. Вони залучаються до розробки та реалізації регіональних і місцевих політик у сфері забезпечення та захисту прав та інтересів ВПО, беруть активну участь у місцевому самоврядуванні. Ради ВПО діють на принципах законності, гласності, колегіальності, виборності, народовладдя, підзвітності та відповідальності перед громадами. Ради ВПО не є юридичними особами. Так, постановою Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2023 року № 812 затверджено Примірне положення про Раду з питань внутрішньо переміщених осіб, у якому передбачено порядок створення, склад та основні завдання ради ВПО. У Постанові наведено таке визначення: рада з питань внутрішньо переміщених осіб (далі – рада ВПО) є консультативно-дорадчим органом при органі місцевої влади на обласному, районному рівнях чи на рівні громади, який утворюється на підставі розпорядження голови місцевої державної адміністрації для участі у реалізації регіональної політики у сфері забезпечення та захисту прав та інтересів ВПО, сприяння діяльності територіальних громад у розвитку ефективних механізмів їх адаптації та інтеграції [2].

До Ради може входити до 30 людей, половина з яких – ВПО, третина – представники органу, при якому створено Раду. Це люди, які беруть активну участь у громадській роботі, мають конкретні пропозиції щодо роботи Ради й готові працювати на волонтерських засадах.

Головні завдання Ради ВПО:

- брати участь у реалізації регіональної політики у сфері забезпечення та захисту переселенських прав та інтересів

- сприяти роботі територіальних громад і розвитку ефективних механізмів адаптації та інтеграції ВПО.

Щодо повноважень органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення та захисту прав та інтересів ВПО, відповідно до статті 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» житель – громадянин України, який задекларував або зареєстрував місце проживання на території територіальної громади або фактичне місце проживання/перебування якого підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи (далі – житель, який проживає), крім військовослужбовця строкової служби, фізичної особи, яка за вироком суду перебуває у місці позбавлення волі.

Відповідно до частини 2 статті 3 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», будь-які обмеження права громадян України на участь у місцевому самоврядуванні забороняються.

Відповідно до статті 5. Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи засвідчує місце проживання внутрішньо переміщеної особи на період наявності підстав, зазначених у статті 1 цього Закону.

Згідно з статтею 14 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщені особи користуються тими ж правами і свободами відповідно до Конституції, законів та міжнародних договорів України, як і інші громадяни України, що постійно проживають в Україні.

Забороняється їх дискримінація при здійсненні ними будь-яких прав і свобод на підставі, що вони є внутрішньо переміщеними особами.

Так, 09.05.2024 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та інших законодавчих актів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування» [3]. 8 січня 2025 р. Закон набув чинності та визначив, що ВПО є повноцінними мешканцями територіальної громади, а також передбачає, що порядок ініціювання, проведення та застосування механізмів місцевої демократії регулюється органами місцевого самоврядування у статутах громад або окремих рішеннях місцевих рад.

Далі проаналізуємо основні нововведення Закону:

- обов'язкове затвердження статутів територіальних громад (з 1 січня 2027 року). Статут територіальної громади регламентує загальні характеристики громади, засади місцевого самоврядування, форми участі жителів у вирішенні місцевих питань, відкритість і прозорість роботи органів влади, а також порядок звітування посадових осіб. Він визначає механізми громадського контролю, взаємодії з громадськими організаціями та інші аспекти, що впливають на розвиток і життєдіяльність громади;
- надається визначення терміну «житель» – громадянин України, який задекларував або зареєстрував місце проживання на території територіальної громади або фактичне місце проживання/перебування якого підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, крім військовослужбовця строкової служби, фізичної особи, яка за вироком суду перебуває у місці позбавлення волі;
- інтеграція ВПО до життя громад, де вони проживають;
- визначаються процедури проведення загальних зборів, громадських слухань, внесення місцевих ініціатив та громадського оцінювання діяльності органів місцевого самоврядування;
- створюються умови для залучення молоді. Жителі, яким виповнилося 14 років, мають право ініціювати та брати участь у таких формах участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення, як місцева ініціатива, громадські слухання, публічні консультації, консультативно-дорадчий орган при органі та/або посадовій особі місцевого самоврядування та в інших формах участі, що не суперечать закону;
- жителі мають право брати участь у плануванні та розподілі коштів місцевого бюджету шляхом внесення відповідних пропозицій;
- жителі мають право брати участь у публічних консультаціях, організованих органами місцевого самоврядування, шляхом внесення пропозицій щодо вирішення питань місцевого значення;
- деталізується процедура звітування сільських, селищних, міських голів та депутатів місцевих рад перед громадою.

Щодо впливу закону на адвокаційну роботу у територіальних громадах.

Прийняття закону відкриває нові перспективи для адвокаційної діяльності, зокрема, сприяючи зміцненню громадянського суспільства та активізації громадян у розв'язанні місцевих питань. Це можливість для Рад ВПО стати надійним партнером громад у впровадженні змін і адаптації до нових умов.

Задля цього Ради ВПО на наш погляд можуть долучатись до наступних видів робіт та ініціатив:

1. Щодо адаптації місцевих нормативно-правових актів відповідно до закону:
 - розробити шаблони статутів громад та нормативно-правових актів, що відповідають вимогам закону;
 - проаналізувати локальні нормативно-правові акти, які впливають на життєдіяльність жителів, зокрема ВПО (доступ до послуг, пільг, компенсацій, матеріальних допомог тощо). За потреби, підготувати пропозиції змін до локальних нормативно-правових актів, в частині приведення їх у відповідність визначенню «житель», яке запроваджується змінами до Закону.
 - провести тренінги для представників місцевого самоврядування, сільських, селищних, міських голів, депутатів місцевих рад щодо нових обов'язків і механізмів громадського контролю;
 - надати юридичну підтримку у впровадженні змін.
2. Щодо обов'язку голів громад, депутатів і старост публічно звітувати перед мешканцями:
 - розробити методичні рекомендації щодо механізмів звітування місцевих посадових осіб перед громадою;
 - організувати вебіари та тренінги для місцевих органів влади, спрямовані на поліпшення комунікації та підвищення прозорості діяльності органів влади.
3. Щодо інтеграції ВПО:
 - надати доступ до інформації для ВПО щодо можливості брати участь у місцевих ініціативах, громадських слуханнях та інших формах місцевого самоврядування;
 - розробити інформаційні матеріали, що пояснюють процеси участі ВПО в розв'язанні місцевих питань, а також їх права в рамках нових механізмів народовладдя.
4. Щодо комунікаційних кампаній:
 - запуск комунікаційних кампаній, які інформують мешканців про нові форми участі, можливості для місцевих ініціатив та порядок проведення громадських слухань;
 - організація інформаційних заходів у громаді, щоб забезпечити прямий контакт між місцевими органами влади та мешканцями, сприяючи кращому розумінню механізмів нових змін.
5. Щодо моніторингу та оцінки впровадження:

- відстежування прогресу у впровадженні нових механізмів та адаптації місцевих нормативно-правових актів;
- оцінка потреб громад і надання рекомендацій, де необхідно внесення змін або уточнень у нормативні акти.

Прийняття закону про народовладдя на рівні місцевого самоврядування відкриває нові можливості для адвокаційної діяльності, зокрема в зміцненні громадянського суспільства та активізації мешканців у вирішенні місцевих питань.

Тобто Рада ВПО – консультативно-дорадчий орган при місцевих органах влади, який посилює голос переселенок і переселенців у громаді: досліджує їхні потреби та адвокатське ухвалення рішень, які мають задовольняти ці потреби.

References

1. IOTs. URL: <https://www.ioc.gov.ua/analytics/dashboard-vpo>
2. Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrish-no peremishchenykh osob : Zakon Ukrainy vid 20.10.2014 r. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.
3. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21.05.1997 r. № 280/97-VR: stanom na 18 trav. 2024 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-vr#Text>.

DOI 10.34132/mspc2025.01.11.11

Olena Kaplii

THE ROLE OF COUNCILS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN LOCAL DEMOCRACY AND THE REALIZATION OF THE RIGHTS AND INTERESTS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS

The theses examine the mechanism for ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons (hereinafter referred to as IDPs) by local governments in Ukraine. As a result of the armed conflict in the country and the annexation of Crimea, the number of IDPs has increased significantly, which creates serious challenges for the state and society. The author analyzes the legal framework that regulates the rights of IDPs, including the Constitution of Ukraine, the Laws “On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons” and “On Local Self-Government in Ukraine”, as well as international regulatory acts. The practical mechanism for ensuring the rights of IDPs through the Councils of Internally Displaced Persons is considered. The emphasis is on the need to strengthen the legal protection of IDPs and develop long-term strategies to ensure their rights and freedoms.

Keywords: internally displaced persons, protection of rights, mechanism for ensuring rights, local governments, Ukraine, legal framework, Councils of Internally Displaced Persons.

Відомості про авторів / Information about the Authors

Олена Каплій, канд. юрид. наук, доцентка кафедри конституційного та адміністративного права і процесу, ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв. E-mail: kaplii.olena@gmail.com

Olena Kaplii, Candidate of Law, Associate Professor of the Department of Constitutional and Administrative Law and Procedure, Petro Mohyla National University of Mykolaiv. E-mail: kaplii.olena@gmail.com

© О. Каплій
22.05.2025

Стаття отримана редакцією